

A természetszeretetre, környezettudatosságra nevelés lehetőségei az óvodapedagógus-képzésben

Hartl Éva

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet
egyetemi docens 0009-0003-4482-3543 | MTMT: 10002809

KEYWORDS

- *education for love of nature and environmental awareness*
- *kindergarten teacher training*
- *education outside the classroom*
- *experiential learning*
- *teacher-forester communication*

KULCSSZAVAK

- *természetszeretetre, környezettudatosságra nevelés*
- *óvodapedagógus-képzés*
- *tantermen kívüli oktatás*
- *élményalapú tanulás*
- *pedagógus-erdész kommunikáció*

ABSTRACT

Possibilities of education for love of nature and environmental awareness in kindergarten teacher training | The study presents the possibilities of education for the love of nature and environmental awareness in kindergarten teacher training in Sopron, which have been realized in the past more than 15 years. It sheds light on the courses, educational, extracurricular, organized opportunities in nature, and other programs that helped the students' environmental education and attitude formation and became practice. It provides a brief historical introduction to the domestication of the Day of Birds and Trees in the school and some Sopron examples from the school practice of the time, which served as a model for the organization of the field practice that shaped the love of nature and environmental awareness of the kindergarten students. During the outsourced lessons and field exercises, the students gained knowledge through their own experience and experience-based learning, and they are sensitized in the natural environment. It discusses the topic ideas inherent in projects, the project week and the results of cooperative learning, the role of forest pedagogy in kindergarten teacher training and further teacher training. It highlights the additional programs outside the subjects, which strengthened the students' love of nature and environmental awareness, and shaped their outlook. He points out the need for professional cooperation and emphasizes teacher-forester communication.

ABSZTRAKT

A tanulmány bemutatja a természetszeretetre, környezettudatosságra nevelés azon lehetőségeit a soproni óvodapedagógus-képzésben, melyek az elmúlt több mint 15 év alatt megvalósultak. Rávilágít azokra a kurzusokra, oktatási, tantermen kívüli, a természetben szervezett alkalmakra, és egyéb programokra, melyek a hallgatók környezeti nevelését, az attitűdformálást segítették, és gyakorlattá váltak. Rövid történeti felvezetést ad a madarak és fák napja hazai meghonosodásáról az iskolában, és néhány soproni példát mutat be a korabeli iskolai gyakorlatból, melyek mintaként szolgáltak az óvodapedagógus-hallgatók természetszereteté, környezettudatosságát formáló terepgyakorlatok megszervezéséhez. A kihelyezett tanórákon, a terepgyakorlatokon a hallgatók a saját meg tapasztalás és az élményalapú tanulás útján szereztek ismereteket, a természeti környezetben érzékenyítődnének. Tárgyalja az írás a projektekben, a projekthétben rejlő témaötleteket és a kooperatív tanulás eredményeit, az erdőpedagógia óvodapedagógus-képzésben és pedagógus-továbbképzésben betöltött szerepét. Felvillantja a tantárgyakon kívüli, további programokat, melyek a hallgatók természetszereteté, környezettudatosságát erősítették, szemléletet formáltak. Rámutat a szakmai együttműködés szükségességére, hangsúlyozza pedagógus-erdész kommunikációt.

Bevezetés

A környezeti kihívások miatt, a fenntartható jövő elérésére való törekvés érdekében a környezeti nevelés, a természetszeretet, a környezettudatosság kérdése ma rendkívül hangsúlyos. A környezeti nevelésben, a gyermekek szocializációjában, a megfelelő szemlélet alakításában a család mellett, a gyermek óvodába lépésével a jövő generációját nevelő óvodapedagógusoknak is jelentős szerep jut. Az óvodapedagógusok a természettudományos elméleti és gyakorlati, módszertani ismereteiket, a naprakész tudást a tanulmányaik és a továbbképzések során szerzik és újíthatják meg, ahol attitűdformálásra is van lehetőség. Ezért a pedagógusképzés szerepe és felelőssége is felértékelődik.

A környezeti nevelésében a pedagógusok mellett az erdészek is részt vállalnak. Az erdőgazdaságok erdészeti erdei iskolákat működtetnek, ahol a természettel, az erdővel, az erdőgazdálkodással kapcsolatos helyes társadalmi megítélés segítése érdekében is rendszeresen kínálnak programokat a gyerekeknek, a családoknak, óvodáknak, iskoláknak. A cél az erdőismeret, az erdő értékeinek felfedeztetése, a természet tiszteletére és szeretetére, a környezettudatosságra nevelés, a szemléletformálás. A környezeti nevelés közös céljainak elérése, az óvodapedagógus-képzésben rejlő lehetőségek kihasználása az erdészeti oldallal történő összefogással, szakmai kommunikációval és együttműködéssel erősíthető. Ezen a felismerésen alapulnak az óvodapedagógus szakon azok a joggyakorlatok, amelyek több mint 15 éve az oktatásban, továbbképzésekben és a környezeti nevelési programokon, szakmai összefogásával valósulnak meg.

A következőkben mindazon lehetőségek kerülnek bemutatásra, amelyek a tantárgyak keretében, a tanterem falain kívül, és egyéb programok, alkalmak során a természetben valósultak, valósulnak meg.

Természetismeret és gyakorlata az óvodában I.

Az óvodapedagógus-képzésben, az oktatás során nagy hangsúlyt fektetünk a fenntarthatóságra, a környezeti nevelésre, a hallgatók természetszeretetre, környezettudatosságra nevelésére. A szak mintatantervében a természettudományos kötelező és kötelezően választható tárgyak 5 féléven át segítik a hallgatók elméleti, gyakorlati, módszertani tudásának megalapozását, kiszélesítését és elmélyítését, az attitűdformálást.

Az óvodapedagógus-hallgatók a *Természetismeret az óvodában I.* című, kötelező tantárgy keretében az elméleti órák mellett terepen, a tantermen kívül is ismerkednek természettel. A cél, hogy a kurzus keretében minél több lehetőséget

biztosítsunk a hallgatóknak a természeti környezetben történő tanulásra, a megismerésre, a körülöttünk lévő világ, a természet szépségeinek megismerésére, a természettudományos ismeretek óvodás korosztály számára történő bemutatás módjainak elsajátítására, a gyakorlásra. Ilyen lehetőség a hallgatói projektfeladat, mely a parkunk növény-, és állatvilágának felfedezésére és feldolgozására irányul. A félév során az elméleti ismeretek elsajátítása mellett a hallgatók 4-5 fős kis csoportokban dolgoznak a projektfeladatokon. A csoportok a szemeszter elején ötletes, a tantárgyhoz, a projekthez illő csoportnevet választanak maguknak, és a felkínált témákból egy témát közösen járnak körül. Tájékozódnak a kar parkjában, több alkalommal bejárják a területet, megfigyeléseket végeznek, fotókat készítenek, meghatározzák a növényeket, állatokat, kooperatívan megtervezik, elkészítik a projektjüket. A témák például: lombhullató fafajok, örökzöldek, mérgező növények, cserjék, gyógynövények, parkunk rovarvilága, parkunk madarai stb. A projekteket tudományos megalapozottsággal és tartalommal, szakszerűen, játékos módon kell megalkotni. Olyan módon, hogy felkeltse és fenntartsa az óvodás korosztály, a gyerekek természettudományos érdeklődését, és számukra ismereteket, érdekességeket és élményt nyújtson. A hallgatókat a kreatív megoldásokra serkentjük, így születnek meg évről évre az izgalmas, játékos megközelítésű kisfilmek, mesei keretbe foglalt bemutatók. A „Természetismeret – parkunk élővilága” projektben a kiscsoportok produktumai, az eredmények bemutatása és azok közös értékelése segíti a hallgatók tanulási folyamatát. A résztvevők a félév során elméleti ismeretek elsajátítása mellett megismerik, miként lehet a tudományos ismereteket az óvodás korosztálynak, a gyermekeknek szakszerűen, érdekesen és játékosan bemutatni, megtanítani. A projektek, a tervezés, a kidolgozás ötletgazdagsága az eredmények és a hallgatói visszajelzések, a tapasztalatok igazolják, hogy az együttműködésen, csoportmunkán alapuló, aktív ismeretszerzés segíti a hallgatók témában való elmélyülését, a tudás mélyebb rögzülését.

A természetszeretetre, környezettudatosságra nevelést, a *Természetismeret és gyakorlata az óvodában I.* tantárgy ismereteit az őszi terepgyakorlat is segíti. A szeptember végén – október elején szervezett terepgyakorlat helyszíne a Soproni Parkerdő. A szakmai együttműködéssel, az erdészek segítségével szervezett terepi program állomásai: a Sörházdombi kilátó, a Zenepavilon, a Ciklámen tanösvény, az Ojtózi fasor. A terepgyakorlaton a hallgatók az év elején megalkotott kis csoportokban feladatok, természetismereti játékok segítségével ismerkednek a természetben az őszi erdővel, az erdei ökoszisztémával. Az erdészek vezetésével bepillantást nyernek az erdőgazdálkodásba, vadgazdálkodásba, ismerkednek az erdész munkájával. A terepgyakorlat az élményalapú tanulás jegyében zajlik, ahol a széleskörű meg tapasztaltatásra, az élmények maradandóvá tételére törekszünk. Minden ötletet és lehetőséget kihasználunk, és az időjárásnak megfelelően.

lően, ha szükséges, útvonalat módosítunk. 2020-ban a terepgyakorlat egyik állomása az időjárás változékonysága miatt az Erzsébet-kert volt. A hallgatók a séta során ismerkedtek a kertben látható különleges fajokkal, cserjékkel és lágyszárú növényekkel, megfigyelték az őszi természet szépségeit. Ebben az évben nyílt lehetőség arra, hogy a terepgyakorlat zárásaként a hallgatói csoportok az Erzsébet-kertben megszerzett ismeretek birtokában, visszacsatolásként a kar parkjában megkeressék és beazonosító táblával lássák el az itt is megtalálható fajok vagy cserjék egyedeit, és ezáltal örökbe is fogadják azokat. Ezzel a hallgatók természet iránti felelősségérzetét, természetszeretétét és környezettudatosságát és a karhoz való kötődését is erősítettük.

Természetismeret és gyakorlata az óvodában II. Madarak és Fák Napja

A *Természetismeret és gyakorlata az óvodában II.* nevű kötelező tantárgy keretében tavasszal szervezzük meg a természetszeretetet és környezettudatosságot erősítő madarak és fák napja ünneplésével egybekötött terepgyakorlatot a hallgatóknak. Az útvonalat és jeles napi programot a múlt mintáján és a régi helyi szokásoknak megfelelően tervezzük meg.

A madarak és fák napja ünneplésének gondolata hazánkban a 19. század végén jelent meg. A madárvédelem, a természetszeretetre nevelés iskolai amerikai példáját Chernelházi Chernel István a *Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségökre* című munkájában, 1899-ban írta le: „C. A Babcock tanár 1894-ben azt az eszmét vetette föl, hogy czélszerű volna az iskolákban az év bizonyos napját teljesen a madártannak szentelni, s ez alkalommal az ifjúságot nem csak a madarak ismertetére oktatni, hanem elterjedésükről, életmódjukról, költözködésükről és főleg a táplálkozási viszonyaikról, gazdasági jelentőségükről népszerű játszói módon a szükséges tudnivalókat előadni. Azóta az Egyesült Államok különböző államaiban évenként tényleg meg is tartották a madarak napját (Bird day) és pedig nagy ünnepséggel. (Madárkiállítás, madarokról szóló költemények elszavalása, kisebb előadások, beszélgetések stb. tartása, kirándulás) Eféle ünnepség az ifjú kedélyére maradandó hatással van, s oktatva szórakoztat, fogékonyságot ébreszt benne a madarak iránt, melyből a szeretet fakad és ebből a természetes madárvédelem.” (Chernelházi, 1899, 139–140).

Az iskolai ünneplést Herman Ottó ornitológus, polihisztor és az Országos Állatvédő Egyesület kezdeményezte Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszternél, aki 1906. április 27-i, 26.120 számú körrendeletével előírta annak évenkénti megrendezését a népiskolákban. A körrendelet az amerikai iskolákban sikeres madarak napja (Birds day) és a fák napja (Arbor day) (1894)

mintájára, május vagy június hónapban, két nap helyett egy napot engedélyezett, melynek időpontjáról a népiskolák szabadon dönthettek. (Madárné Gyurján, 2001; Hartl, 2007).

A miniszter a körrendeletben az iskolába, a tanítókba vetett hitét hangsúlyozta: *„Meg vagyok győződve, hogy ezen a nép javának előremozdítására irányuló rendeletemet a néptanítók buzgón és lelkiismeretesen fogják végrehajtani és igyekezni fognak azon, hogy a fa, a bokor szeretete elterjedjen a nép között, mert annak óvásával és ápolásával együtt önként föltámad és gyökeret ver a nép szívében s értelmében a hasznos madarak védelme.”* (Apponyi, 1906, 4).

Az intézkedésről, a körrendelet megjelenését követően az Erdészeti Lapok 1906. évi májusi száma is hírt adott, és felhívta a figyelmet arra, hogy ez a nap alkalmas lenne *„az erdőgazdaság iránti oly hiányos érzék felkeltésére is”*. (A fák és madarak napja, 1906, 438).

A madarak és fák napja a további rendeletekkel, majd az 1922. évi 193.863 921 M. P. számú körrendelettel a felsőbb iskolákban és iskolatípusokban is meghonosodott és népszerűvé vált. Az iskolai „intézményt” és a faültetéseket a 20. század első felében a vallás- és közoktatásügyi és a földművelésügyi miniszterek – az intézkedéseikkel és rendeleteikkel egymásra figyelve – segítették.

A 20. század első felében a madarak és fák napja ünneplésének az iskolai gyakorlatáról a korabeli *Néptanítók Lapja* hasábjain megjelenő híradásokból, az iskolai értesítőkből, az iskolák összesített jelentéseiből és a szóbeli visszaemlékezésekből tájékozódhatunk. Az iskolák kirándulással és megemlékezéssel, a saját körülményeiknek megfelelően, lehetőség szerint a természetben, a közeli erdőben ünnepeltek. Az előkészületekhez és olykor a lebonyolításhoz is az erdész segítségét kérték. A tanítók és erdészek közötti együttműködésre tehát a madarak és fák napja iskolai ünneplésekor ebben az időben már szép példákat láthatunk.

Egy, a Néptanítók Lapjában közölt tanítói beszámolóból megtudhatjuk, hogy az 1911. május 1-jén a perőcsényi erdőben tartott, az ipolyszakállasi, bohári és ipolybéli iskola közös megemlékezésén a fafélék szaporításáról, az ültetéséről és a gondozás feladatairól Hudák Aladár uradalmi főerdész tartott előadást. Az ünnepélyen 200 gyermek tett fogadalmat, hogy a fákat óvni és szeretni, a hasznos madarakat védelmezni fogja.

A Soproni Katolikus Belvárosi Fiúiskola 1911–12-es tanévének iskolai értesítőjében olvashatjuk, hogy május 31-én délután a gyermekek Wachtel Frigyes tanító úrral a harkai fennsíkra kirándultak az itatóhoz, ahol megnézték a IV–VI. osztály, a Városi Erdészeti Hivatal támogatásával április 15-én elültetett fákat.

Az 1932–1933. tanévben a Soproni Polgári Leányiskolában a fásítás megkezdéséhez Zügn Nándor, Sopron szabad királyi város erdőmestere biztosított fenyőmagvakat a polgári leányiskola számára. A fenyőmagvakat Karner Ödön városi erdőmérnök úr segítségével ültették el a tanulók. Közben beszéltek

a leányoknak arról, hogy hogyan keletkeznek az erdők, hogyan gondozták azokat régen, és mi a teendő ma. Kiemelték az erdő nemzetgazdasági hasznát, azt, hogy milyen kincs a nemzetnek a fa és az erdőgazdaság. Végül hasznos tanácsokat adtak a lányoknak az elültetett magvak további, szakszerű gondozásához.

A helyi sajátosságok, az erdő közelségének kihasználását mutatja az 1937–1938-es tanévben a Soproni Katholikus Belvárosi Fiúiskolában szervezett kirándulás és ünneplés is. Az iskola tanulói gyönyörködtek az erdő szépségében, kiemelték az erdő hasznát, a soproni elődök erdővel kapcsolatos érdemeit, hogy milyen szép, gondozott erdőt hagytak rájuk örököül. Beszéltek az erdő védelméről, gondozásáról ennek tudatosításáról. Az erdő az idő tájt is sok idegent is vonzott a városba, ezért hangsúlyozták, hogy az erdőt óvni kell, a szépségét, tiszta levegőjét, az ember lelkét felüdítő madarak csicsérgését. A gyermekeket az erdő és a madarak szeretetére buzdították. (Hartl, 2009)

A madarak és fák napjának ünneplése az iskolák 1948-ban bekövetkezett államosítása után, az 50-es évektől az iskolában háttérbe szorult, az 1980-as évektől viszont ismét a figyelem középpontjába került. A Természet védelméről szóló, 1996. évi LIII. törvény 64.§ 3. bekezdés szerint éled újra a zöldnapok sorában, a megemlékezés napjának meghatározásával: „*Minden év május 10-e a Madarak és Fák Napja. E nap megemlékezéseinek, rendezvényeinek a lakosság – különösen az ifjúság - természet védelme iránti elkötelezettségét kell szolgálnia.*”.

Az óvodapedagógus-képzésben a nappali tagozatos hallgatóknak szervezett, *Természetismeret és gyakorlata az óvodában II.* kötelező tantárgy egész napos tavaszi terepgyakorlatát rendszerint a szakmai partnereink: a Tanulmányi Erdőgazdaság Zrt. mellett az Országos Erdészeti Egyesület Helyi Csoportja, a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság szakembereinek bevonásával az erdőben szervezzük meg.

A terepgyakorlaton a múlt értékeit felelevenítve, a madarak és fák napja régi mintái alapján emlékezünk meg erről a jeles napról. Az útvonal a régi, a helyi iskolák által kedvelt, a madarak és fák napján felkeresett helyszíneken halad át.

Az első állomás hazánk egyik legrégebbi közparkja, az Erzsébet-kert, melyet a város alapított a 18. század közepén. 1899-ben Erzsébet királyné (Sziszi) tiszteletére nevezték el Erzsébet-kertnek. Ismerkedünk a kerttel és növényvilágával. A második állomás Bánfalva határában, az erdőben található Nándor-magaslat, mely a nevét Braun Nándorról, a soproni Városszépítő Egyesület egykori tagjáról kapta. Az egykor népszerű kirándulóhelyre Braun Nándor, a „Liederkeranz” dalegyesület elnöke szervezett a dalárdának énekszóval egybekötött kirándulásokat. A következő állomás a bánfalvi kőfejtő tetején található Cserkész kápolna. A kápolnaépítés gondolata a 1930-as évek gazdasági válságának az idején fogalmazódott meg, mert a kilátástalan helyzetbe került emberek rendszeresen

vetettek itt véget az életüknek és ugrottak le a kőfejtő tetejéről. Az 1937-ben elkészült kápolna létrehozásában vezető szerepe volt Gereben Vilmos tanítónak, a soproni 382. számú Szent Imre Cserkészcsapat vezetőjének és cserkészársának, Gallus László építésmérnöknek. A Cserkész kápolna mint emlékhely, és szép kilátópont kedvelt helyszíne volt abban az időben az iskoláknak a madarak és fák napi kirándulásokon.

A terepgyakorlat a Vashegy lábától a szakmai partnerek, az erdészek, madarászok, természetvédelmi örök közreműködésével folytatódik. A hallgatók kis csoportokban a meghívott szakemberekkel együtt haladva ismerkednek az erdei ökoszisztémával, az állományalkotó fafajokkal, a madarakkal. A Gloriett-kilátó érintésével a Soproni-hegység legnagyobb réjtjére, a Fáber-rétre érve számos védett növényfajt fedezhetünk fel, például az agárkosbort és a sárga virágú szibériai nőszirmot. Ezt követően a közelben található Madarak és Fák Napja Emlékerdőben elültetjük az évfolyam csemetéjét, amit az erdőgazdaság biztosít a számunkra. Ezután az előző napok időjárása függvényében, a terepi bejárhatóság előzetes felmérése után, a terepgyakorlat két irányba folytatódik. Száraz idő esetén a meredek Tacsí-árkon keresztül a Szalamandra-tó és a Természetbarát-forrást keressük fel, mely az utolsó állomása is a terepgyakorlatnak. Felfedezzük a vizes élőhely jellegzetes növény- és állatvilágát. Beszélünk a forrásról, melynek kristálytisztá vize iható, és már az 1930-as évek elején is és ma is nagyon kedvelt, sokan viszik és fogyasztják rendszeresen. A forrást 1950-ben a Soproni Turista Egyesület, 2003-ban pedig a Holland Királyság támogatásával a Castanea Környezetvédelmi Egyesület újította fel. Végül a tó mellett található pihenőhelyen kerül sor a madarak és fák napja megünneplésére. Megemlékezünk Herman Ottóról, az Országos Állatvédő Egyesületről, Gróf Apponyi Albeiről és a Madarak és Fák Napja hazai történetéről. A hallgatói csoportok rövid ünnepi műsorokkal készülnek, azt mutatják be. Ezek a természetről, erdőről, madarakról, fákról szóló versek, dalok, körjátékok, mondókák vagy rövid mesék. Apró, ünnephez illő, kreatív kis ajándékokkal is készülnek a produkciók mellett, és megajándékozzák egymást e nap emlékére. Ugyanakkor, ha az időjárás kedvezőtlenebb, esős, és a terepi viszonyok nem engedik, a terepgyakorlat egy másik útvonalon, a Deák-kútnál ér véget. A műsorok bemutatására itt kerül sor. A terepgyakorlat mindkét esetben az adott helyszíneken található, tűzrakásra kialakított helyen közös szalonnasütéssel, piknikkel zárul.

A levelező tagozatos hallgatók részére szervezett terepgyakorlatot a rövidebb időkeret és a magas hallgatói létszám miatt egy rövidebb túraútvonal megszervezésével bonyolítjuk le. Erdészek segítségével, de az iskolához közelebb található és időben jól bejárható Bécsi-domb felkeresésével, és a jeles napról való megemlékezéssel. A Bécsi-domb növényvilága nagyon különleges. A növény- és állat-

világ megismerését itt egy tanösvény is segíti. A területen megtalálható a hazánkban egyedül itt fellelhető szívlevelű gubóvirág és más védett növények, például a tavaszi hérics, a leánykökörcsin, a nagy ezerjófű vagy a száratlan bábakalács.

A terepgyakorlatokon arra törekszünk, hogy a kurzus érdekes, új ismeretekkel teli legyen és jó élményeken alapuljon. Az elmúlt évek tapasztalatai és visszajelzései igazolják, hogy a szakmai együttműködéssel szervezett és vezetett terepgyakorlatok hatékonyan segítik a hallgatók természettel, erdővel kapcsolatos ismereteinek formálódását, illetve természetszeretetük, környezettudatos szemléletük alakulását.

Erdőpedagógia

Az óvodapedagógus-hallgatók mintatantervében a *Természetismeret és gyakorlata az óvodában I-II.* tantárgyra épül a kötelezően választható *Erdőpedagógia* tantárgy. Az Erdőpedagógia tantárgy felvételére az 5. szemeszterben, a kötelező *Ökológia és környezetvédelem az óvodában* (2. félév), a *Természetismeret és gyakorlata az óvodában I-II.* (3-4. félév) és a *Környezeti nevelés tantárgy* (4. félév) teljesítése után van lehetőség.

Az erdőpedagógia a német erdészek által megalkotott *Waldpädagogik* kifejezés fordításából származik. Az Erdőpedagógia tantárgy célja, hogy a hallgatók az erdővel mint sokfunkciós életközösséggel kapcsolatos ismereteit kiszélesítse, az erdő természeti, gazdasági és társadalmi értékeit feltárja. Célja, hogy megismertesse az erdőpedagógia, az erdei iskola, az erdészeti erdei iskola fogalmát, módszereit, fejlessze a hallgatók környezettudatosságát, erőtudatosságát, és segítse az erdőgazdálkodás helyes társadalmi megítélését, szemléletet formáljon.

Az erdei iskola fogalma a 20. század elején mást jelentett, mint napjainkban. Az erdei iskolák az idő tájt szabadlevegős iskolai kezdeményezések voltak a szegény sorsú tüdőbeteg, vagy veszélyeztetett gyermekek számára. A szabadlevegős iskola elnevezés akkor egy általános fogalom volt. Minden olyan nevelő-oktató intézet szabadlevegős iskola volt, ahol az oktatást egészségneveléssel kötötték össze, és az a szabadban zajlott. Nem minden szabadlevegős iskola volt erdei iskola, de minden erdei iskolának szabadlevegős iskolának kellett lennie, a betegségmegelőző funkció miatt. Az erdei iskolák elsősorban mint egészségügyi – gyógyító intézmények, iskolaszanatóriumok működtek. Az első erdei iskola Münchenben 1900-ban létesült, ahol a gyermekek egészségmegőrzését, egészségük helyreállítását a szabad levegőn való oktatással ötvözték. 1904-ben Charlottenburgban is létesült erdei iskola. Az első két, hazai erdei iskola az 1913-ban, a Gyermektanulmányi Társaság nyilvános értekezletén bemutatott szabadleve-

gős intézet volt, ahol az oktatás természeti környezetben zajlott. Az egyik a fővárosban működő reformiskola, a kerti iskola, a másik pedig a charlottenburgi erdei iskola mintájára készült, hazánkban akkor még egyedüli szombathelyi erdei iskola volt. Az erdőben található erdei iskola épülete kétoldalt nyitott, csarnokszerű teremből, két nagy hálóteremből, óvónői lakásból, kamrából, konyhából és mellékhelyiségekből állt. A tanítás délelőtt zajlott. Délután különféle foglalkozások voltak, pl. játék, rajz, írás, ének és tornagyakorlatok. 1917-ben Sopronban is létesült „erdő iskola” dr. Manninger Vilmos sebészprofesszor jóvoltából, aki a brennbergi erdőben található családi nyaralóját és telkét ajándékozta a városnak erre a célra. Az 1930-as évek elején Budapesten, a Lederer-telepen (1931) és a Diana úton (1932) működött erdei iskola, de volt Farkasgyepűn és Kaposvárott is. (Gyulai, 1933, 580).

Az erdei iskola az 1980-as években kerül újra a fókuszba, jelentése és tartalma az 1985-ös közoktatási törvény alapján a tanévben tervszerűen kialakított nevelési-tanulási egység, tanulásszervezési mód, szolgáltatás, terepi helyszín, objektum is egyben. Az erdészeti erdei iskolák az erdőgazdaságok által működtetett oktatási, ismeretterjesztési intézmények, ahol a környezeti nevelési programokon, az erdőpedagógia módszereivel, az erdővel, erdőgazdálkodással kapcsolatos ismereteket adnak át, a gyermekek és felnőttek erdőtudatos magatartásának alakítását, szemléletformálását tűzik ki célul (Kovátsné, 1998; Szabó, 2011; Schiberna & Stark, 2011).

Az óvodapedagógus szakon az Erdőpedagógia kötelezően választható tantárgy nagyon népszerű a hallgatók körében. Sopron természeti adottságai, az erdő közelsége és a Tanulmányi Erdőgazdaság Zrt-vel kiépített a jó szakmai kapcsolat lehetővé teszi, hogy a hallgatók a kurzuson az ismereteket a gyakorlattal ötvözve, a Soproni Parkerdőben terepen, a Tanulmányi Erdőgazdaság Zrt. Muck Endre Erdészeti Erdei Iskolában, az Erdő Háza Ökocentrum és Vadasparkban és a Károly-magaslaton található Köhalmy Vadászház és Múzeumban végezzék. A hallgatók az elméleti és a módszertani ismeretek elsajátítása mellett terepgyakorlatokon vesznek részt. Bekapcsolódnak az erdészet erdei iskolai programjaiba, megismerik a programtervezés, szervezés és lebonyolítás menetét, fortélyait. A gyakorlatok alkalmával megtapasztalják és mintát kapnak arra, hogy hogyan lehet az erdészekkel a közös cél érdekében eredményesen együttműködni.

A megszerzett tudás birtokában képessé válnak arra, hogy játékos, erdőpedagógiai módszerekkel, természetismereti játékokkal erdei kirándulást, programot szervezzenek majd a gyerekeknek, az erdővel kapcsolatos ismereteiket, tudásukat megalapozzák, az erdőtudatos, környezettudatos viselkedésüket formálják.

Az erdőpedagógia és módszerei iránt nagy az érdeklődés a végzett óvodapedagógusok körében is. 2021-ben a Karon kidolgoztuk az Erdőpedagógiai szakterületen a pedagógus szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzési szakot,

a legalább három éves, szakmai gyakorlattal rendelkező pedagógusok számára. Az unikális képzést még abban az évben sikeresen akkreditáltattuk. A szakvizsgás képzés egyedi jellegét az adja, hogy a résztvevőket a Benedek Kar és az Erdőmérnöki Kar oktatóival és az erdészekkel közösen képezzük ezen a területen. A képzésben a hallgatók az elméleti, módszertani ismeretek mellett terepi felkészítést kapnak az erdőben, az erdészeti erdei iskolában. Az élményalapú tanulás, a személyes megtapasztalás itt is hangsúlyos. A képzésben ezért megszervezésre került a Muckon, erdei környezetben, a Muck Endre Erdészeti Erdei Iskola oktatóteremmel ellátott szálláshelyén egy kihelyezett konzultációs hétvége is. A szakvizsgás képzés első évfolyama, 10 fővel, 2025 tavaszán tett sikeres záróvizsgát. A hallgatói visszajelzések a képzés eredményességéről, a megszerzett tudás fontosságáról, az erdőtudatos, környezettudatos attitűd erősödéséről számoltak be.

Projekthét

2022-ben a kar első, adventi időszakhoz kapcsolódó Örökzöld mottójú projektjében a hallgatók önkéntes jelentkezés alapján választottak a tanítás nélküli héten, az oktatók által kínált projektlehetőségek közül. A négynapos, környezeti nevelést, környezettudatosságot erősítő „Fenyőmustra projekt” ajánlat a sokoldalú fenyő, a fenyő – karácsonyfa témakört ölelte fel. A projekt tervezésekor, a szervezés során minden lehetőséget feltérképeztünk és igyekeztünk kihasználni ahhoz, hogy a hallgatói témafeldolgozást a tantermen kívül, külső helyszíneken, komplexen, a felfedezés és rácsodálkozás élményén keresztül, a leghatékonyabban segítsük. A Fenyőmustra projekt különlegessége volt, hogy az óvodapedagógus-hallgatókon kívül néhány gyógypedagógus-, csecsemő- és kisgyermeknevelő-, és erdőmérnök-hallgató is becsatlakozott ide. A hallgatók a hét során négy csoportban dolgoztak együtt.

Az első napon a botanikus kertben tettek felfedező túrát „Fenyőtúra mindenkinék” (tájéolóval, térképpel, érdekességekkel fenyőtől fenyőig a Botanikus kertben) címmel. A hallgatók egy térkép segítségével a kijelölt területen 12 különféle hazai és egzotikus fenyőfajt kutattak fel és ismertek meg. A második napon az egyik csoport a Soproni Parkerdőben „A soproni fenyveserdő aljában...” (Fenyőfajok az erdőben) címmel, erdész segítségével fedezte fel az erdőt, az itt található fenyőfajokat. A délelőtti során ismerkedtek az erdőgazdálkodás- felfedezés gyakorlatával is.

A Tanulmányi Erdőgazdaság Zrt. csemetekertjében a „Miből lesz a karácsonyfa?” (Fenyő a csemetekertben) címmel a másik hallgatói csoport a fenyő, a fenyőültetvény és karácsonyfa kérdéskört járta körül. A „Vágok, vágok fát...”

címmel a harmadik csoport a TAEG Zrt. fűrészüzemét kereste fel. A fűrészüzemben megismerték a fafeldolgozás menetét, azt, hogy miként lesz a fenyőből az emberek számára fontos alapanyag.

A negyedik csoport a „Mi lesz veled karácsonyfa, ha elmúlik karácsony...?” címmel felkereste a Sopron és Térsége Környezetvédelmi és Hulladékgazdálkodási Nonprofit Kft. (STKH) Harkai dombon található telephelyét, a komposztáló udvarát, ahol betekintést nyertek abba, hogy mi történik karácsony után a karácsonyfákkal. Megtudták, hogy Sopronban ledarálják és hőerőművekben értékesítik ezeket, mivel a magas gyantatartalmuk és savasságuk miatt csak korlátozottan alkalmasak komposztálásra. A karácsonyfák termikus hasznosításra kerülnek, energia lesz belőlük. A látogatás során megerősítést nyert, hogy a műfenyő sokkal károsabb a környezetre, mint a kivágott fenyő, hiszen a fenyőt az ültetvényeken azért nevelik, hogy karácsonyfa legyen. A műfenyők ugyanakkor környezetkárosítók, nem bomlanak le, és a legtöbb esetben 5–6 év használat után ezek a szemételepeken végzik.

A harmadik napon közös programként a fenyővel mint élettérrel, a téli madárvédelemmel, a madáretetéssel és madáretető-készítéssel foglalkoztunk a „Nálatok laknak-e állatok?” címmel. A természetszeretetre és természetvédelemre nevelés és a környezettudatosság jegyében megbeszéltük a madáretetéssel kapcsolatos tudnivalókat és tennivalókat, a madáretetésre vonatkozó szabályokat. Madárkalácsokat készítettünk és madáretetőket állítottunk össze fenyődeszkákból. A madáretetők a projekt végén a Kar parkjában kerültek kihelyezésre. A „Fenyőmustra projektben” a csoportok aktívan és kreatívan dolgozták fel az egyes résztémákat, és az eredményeiket a projekt végén megosztották egymással.

A zárónapra a kiscsoportok párhuzamos és közös munkája eredményeként elkészültek a projektbemutatók, és a csoportok által készített kisfilmek prezentálásával vált végül mindenki számára egésszé, teljessé a fenyővel kapcsolatos fenyő- és karácsonyfa-történet. A hallgatók megértették, hogy főként a csemeterkertekben, fenyőültetvényen nevelt fenyők válnak a karácsonyfává, csak ritka eset az, hogy a fenyőerdőkből kerül a piacra a díszítendő fa. Az erdőből a fenyők a fűrészüzemekbe is kerülhetnek, ahol feldolgozzák őket. A karácsonyfák (fenyők) az ünnepek végén a hulladékkezelő udvarba jutnak, itt újrahasznosítják azokat. Az új ismereteket nyújtó program végén, lezárásként a hallgatók fenyőmézzel édesített csipkebogyóteát kóstoltak, valamint fenyőmagos pesztót készítettek, amit kenyérre kenve jóízűen elfogyasztottak.

A projekt bővítette a résztvevők ismereteit, tapasztalatait a környezeti nevelés, az erdő, erdőgazdálkodás, fafeldolgozás és hulladékkezelés területén, és a természet szeretetére, megbecsülésére, környezettudatosságra nevelte őket. Rávilágított a társadalom körében jelen lévő, témával kapcsolatos tévképzetekre, és javította azokat.

Tantárgyakon kívüli további lehetőségek

Az elmúlt több mint 15 év alatt számos, tanórán kívüli, az óvodapedagógus-hallgató környezeti nevelését, a természetszeretetet, környezettudatosságot, a környezet szebbé tételét és óvását segítő további programot valósítottunk meg. Így például karunk parkjában az „Ültess virágot”, programot és a „Fogadj örökbe egy padot” kezdeményezést a végzős hallgatóknak. Továbbá a sziklakert felújítását, a fűszernövényes kiskert kialakítását, a madáretetők, odúk kihelyezését a parkban, a téli madáretetés megszervezését – ezen programok az adott időszakban a hallgatóink intézményi kötődését és a kar parkjának megszépítését is szolgálták.

A 2016. május 10-i madarak és fák napja rendezvénysorozat ötletgazdjaként és főszervezőjeként a környezettudatosság erősítése érdekében a Soproni Parkerdő 91/A erdőrészletében a Tanulmányi Erdőgazdaság Zrt.-vel létrehoztuk a Madarak és Fák Napja Emlékerdőt. Ezen a napon több mint 300 résztvevő jelenlétében, a soproni és Sopron környéki óvodás és iskolás gyermek aktív közreműködésével ültettük el az első 89 tölgycsemetét a nevezett területen. A rendezvényen az óvodapedagógus-hallgatók is aktívan közreműködtek. (Hartl, 2018) Az Emlékerdő területe lassan megtelik az óvodák, iskolák, családok, cégek, egyesületek által ültetett csemetékkel, és a hallgatókkal mi is, évről évre, ültetünk egy-egy csemetét a kurzusok (Természetismeret, Erdőpedagógia) emlékére.

Az elmúlt években a hallgatókkal részt vettünk további természetismereti, erdőpedagógiai programokon, így a Ravazdi Erdészeti Erdei Iskola rendezvényén, a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság által szervezett Értékkör táborban és a Lápért projektben. Aktívan segítettünk a Tanulmányi Erdőgazdaság által szervezett, az országos kampányhoz kapcsolódó erdőtakarítási programokban is.

Záró gondolatok

A bemutatott példák igazolják, hogy tantermen kívül, természeti környezetben számtalan megszervezhető és megvalósítható lehetőség van a tanításra, a szemléletformálásra, melyek az óvodapedagógus-képzésben, a gyakorlatban eredményesen kivitelezhetők. A kihelyezett tanórákon és programokon a hallgatók ismereteinek gyarapítása, a természet szeretetére és a környezettudatosságra nevelés, az érzékenyítés és az attitűdformálás, a saját meg tapasztalás és az élmények fonalán zajlik.

Az élményalapú tanulás, a tantermen kívüli, széleskörű ismereteket nyújtó terepgyakorlatok, projektek és egyéb programok szervezése és lebonyolítása – az erdészekkel, a környezeti nevelést végző szakemberekkel közösen – a szakmai kommunikáció és együttműködés jegyében hatékonyabbá tehetők.

Felhasznált irodalom

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről. <https://tinyurl.com/jbtctnnb>
- Apponyi Albert (1906): Madarak és fák napja. *Néptanítók Lapja*, 39(19), (május 10.), 4. <https://tinyurl.com/mvep9c5k>
- Chernelházi Chernel István (1899): *Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségökre*. [A földművelésügyi magyar kir. minister kiadványai / Magyar Ornithologiai Központ], 1. könyv, Franklin, Budapest, <https://eprints.edk.oec.hu/1692/>
- Gyulai Aladár (1933): A szabadlevegős iskolák jelene és jövője. *Néptanítók Lapja*, 66(16), 578-582. <https://tinyurl.com/5t2n5dtf>
- Hartl Éva (2007): *Madarak és Fák Napja a XX. század első felében Magyarországon (1906-1944)*. Nyugat-magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Kar Matematikai és Ökonómiai Intézet Erdészeti Politikai és Ökonómiai Tanszék, Sopron, ISBN 978-963-9364-79-0.
- Hartl Éva (2009): Madarak és Fák Napja története és gyakorlata a soproni iskolákban a XX. század első felében (1906-1944). In Tengerdi, Antal & Varga, László (szerk.) *A gyermeklét narratívái : „Örökkék ég a felhők mögött”*. Edutech Kiadó, Sopron, 141-154.
- Hartl Éva (2018): Emlékerdő a környezeti felelősségvállalásért. In Lett Béla, Stark Magdolna & Horváth Sándor (szerk.): *Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére 2018*, Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron, 59-66. <https://tinyurl.com/2vjhfr29>
- Kovátsné, N. M. (szerk., 1998). *Erdőpedagógia*. ATIF Kiadó, Győr, 7-63.
- Madárné Gyurján Ildikó (szerk., 2001): *Madarak és fák napja : környezetvédelem a századfordulón : régmúlt idők versei, elbeszélései az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum anyagából*. OPKM : XVIII. Ker. Ped. Int. és Helytört. Gyűjt., Budapest, ISBN 963-9315-28-1.
- Név nélkül (2013): Megújult a soproni Szalamandra tavi pihenőhely. *Kisalföld.hu*, BlogPoszt, (2013.06.21. 13:40), <https://tinyurl.com/kxba6yt2>
- Név nélkül: (2008): Megújul a cserkészkapolna. *Soproni Közélet : Sopron MVJ Önkormányzatának lapja*, 2(3), 15. <https://tinyurl.com/59yxs6fc>
- Név nélkül: A fák és madarak napja (1906): A fák és madarak napja. [Különfélék rovat] *Erdészeti Lapok : Az Országos Erdészeti Egyesület Közlönye*, 45(5), 438. <https://tinyurl.com/4p6d3keh>
- Név nélkül: *Az Erzsébet-kert nevezetességei*. <https://tinyurl.com/2k7dzbwz>
- Schiberna E. & Stark M. (2011): Erdőpedagógia az erdészeti felsőoktatásban. In: Kováts-Németh M. (szerk.): *Együtt a környezetért*. Palatia Nyomda és Kiadó Kft, Debrecen, 203-220., ISBN:978-963-7692-35-2.
- Szabó Lajos: (2011): Az erdészeti erdei iskolák története. *Erdészeti Lapok*, 146(4), (április), 124-126. <https://tinyurl.com/yxz3bte8>
- Városszépítő Egyesület (1929): *A Soproni Városszépítő Egyesület Évkönyve 1869-1929*. Székely és Társa Ny., Sopron.

• A tanulmányban előforduló webes hivatkozások legutolsó ellenőrzési időpontja: 2025. november 1.